

DINDARLIĞIN BİRLİKTE YAŞAM ALGILARI, KURUMLARA OLAN GÜVEN VE ETNİK TERÖR İLE İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ÜLKE GÜVENLİĞİNE ETKİSİ¹

**Impacts of Devoutness on Security, in the Context of its
Relationship with Perceptions of Living Together, Confidence
in Institutions and Ethnic Terror**

M. Sadi BİLGİÇ*

Özet

Bu çalışma, dindarlık ile 30 yıla yakın bir süredir devam eden etnik teröre sempati duyma ve destekleme arasındaki ilişki bağlamında dindarlığın güvenliğe olan etkilerini irdelemektedir. Bu amaçla, Kürt ve Zazaların yoğun olarak yaşadığı illerde yapılan kapsamlı bir alan araştırmasının bulguları analiz edilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın esasını oluşturan bu araştırma sonuçlarına göre, terör örgütüne ve liderine güven ile dindarlık arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmekte; dindarlık arttıkça ayrımcılık algısının azaldığı, ülkeye aidiyet duygusu ile beraber yaşama isteğinin ise güçlendiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, farklı etnik grupların bir arada yaşamasını mümkün kılan en önemli birleştirici faktörün aynı dine inanmak olduğu görülmektedir. Suçluluk ile dindarlık arasındaki ilişki konusunda Batı ülkelerinde çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen, ülkemizdeki çalışmaların çok az sayıda olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, yabancı literatürdeki araştırma bulguları çerçevesinde, din ve suç ilişkisinin nasıl olduğu özetle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca güvenliğin bir bölümünü oluşturan dış güvenlik (savunma) konusunda, tarihsel bazı olaylar ve savaş meydanlarında yaşanan örneklerden hareketle, dindarlık ile ölümü hiçe sayar derecede korkusuzca savaşabilme yeteneğinin savunma gücüne katkısı bağlamında konu irdelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda da dindarlığın önemli derecede olumlu katkı sağladığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Dindarlık, Suç, Ayrımcılık algısı, Aidiyet algısı, Birlikte yaşama isteği, Devlete ve güvenlik güçlerine güven, PKK/Öcalan'a güven.

¹ Bu çalışma, makale yazarının proje yöneticiliğinde 2009 yılında yapılan kapsamlı bir alan araştırmasının sonuçları çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu alan araştırmasının 550 sayfa olan kapsamlı sonuç raporu herhangi bir yerde yayımlanmamış, sadece 114 sayfalık geniş bir özeti BİLGESAM Web sitesinde yayımlanmıştır.

* Dr., T.C. Başbakanlık, sadiakademik@gmail.com

Abstract

In the context of correlation between the sympathy and support towards terrorism which has been lasting for the last 30 years, this study examines the effects of devoutness on security. In this regard, the results of an extensive field survey in provinces where people of Kurdish and Zaza origin are predominantly living are examined to reach a conclusion. According to the results of this survey, which constituted the backbone of this study, it is seen that there is a negative correlation between the trust towards terrorist organization, its leader and devoutness; that the perception of being discriminated diminishes, and that sense of belonging to the country and desire to live together increases. In addition, it is found that the most unifying factor for enabling various groups to live together is having them to have faith in the same religion. Although many researches have been conducted in the West regarding the relation between criminality and devoutness, few researches have been held in Turkey. The findings of foreign literature regarding the correlation between devoutness and crime, are also summarized in this study. On the other hand, contribution to the defense capability, which is an important dimension of security, of devoutness and the ability of fighting to death without fear is also examined here, considering some historical events and episodes in battlefields. It is noticed that devoutness can make an important contribution, as well.

Key Words: Terror, Devoutness, Crime, Perception of discrimination, Perception of belonging, Willingness for living together, Confidence in state and security forces, Confidence in PKK/Öcalan.

Giriş

Başlangıçta savaş ve silahlı çatışma alanı ile eşdeğer görülen güvenlik kavramı, kapsam bakımından giderek genişleyerek ekonomi, enerji, sosyokültür, eğitim ve benzeri alanları da kapsar duruma gelmiştir. Bu makale, sosyokültürel alanın önemli bir bileşeni olan din unsuru ile güvenlik arasındaki ilişkiyi, özellikle Türkiye'nin sosyolojik yapısı içerisinde irdelemeyi amaçlamaktadır.

Yapılan literatür taramasında, dünyada dindarlık ve suç ilişkileri konularında yapılan çalışmalar gözden geçirilmiş, ancak makalenin büyük bölümü Türkiye'nin sosyolojik yapısına uygun alan çalışmalarının sonuçlarının analizine ayrılmıştır. Veri olarak iç güvenliğin önemli bir bölümünü oluşturan terör verileri, çeşitli dindarlık seviyeleri ile karşılaştırılmalı olarak incelenerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Terör verileri; 2009 yılında Kürtlerin ve Zazaların Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşadıkları illerin büyük kısmını oluşturan, Bingöl, Siirt, Bitlis, Erzurum, Tunceli, Malatya, Mardin, Kahramanmaraş, Ağrı, Elazığ, Batman, Adıyaman, Muş, Van, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep illeri ile bölgeden göç edenlerin yoğun olarak yaşadıkları illerden İstanbul ve Mersin'in göç ile oluşan mahallelerinde olmak üzere toplam 19 ilde yapılan ve yaklaşık 10 bin kişiye uygulanan alan araştırmasına dayanmaktadır.

Çalışmada daha çok iç güvenlik alanına odaklanılmış, güvenliğin dış boyutunu oluşturan savunma konularında makalenin hacmini daha fazla büyütmemek için sadece tarihsel veriler ışığında yapılan değerlendirmelerle yetinilmiştir.

1. Literatür Taraması

Bu bölümde; güvenlik kavramında zaman içerisinde meydana gelen değişim, dindarlığın tanımı, dinin toplumsal etkileri, din ve terör dışı suçlar arasındaki ilişki, din ve terör suçları arasındaki ilişki ile dindarlığın güvenliğin dış boyutunu oluşturan savunma üzerine olan etkileri irdelenmeye çalışılacaktır.

Bir ülkenin varlığı ile uluslararası alandaki bütün menfaatlerinin her türlü iç ve dış tehdide karşı korunması olarak tanımlanabilecek güvenlik kavramı, geçen yüzyıla kadar daha çok askeri faaliyetler kapsamında ele alınmıştır. Ancak 20. Yüzyılın sonundan itibaren, teknolojik, ekonomik ve kültürel alanlarda meydana gelen gelişmelere paralel olarak güvenlik kavramı da kapsam olarak genişlemeye başlamıştır.

Sandıklı, güvenlik olgusunun kapsam olarak genişlediğine dair yaptığı vurguda; savaş ve silahlı çatışma dışında başta ekonomi olmak üzere, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültür ve eğitim alanlarının da güvenlik kavramına dâhil olduğunu dile getirmektedir (Sandıklı, 2008:21). Güvenlik kavramındaki bu genişleme, güç kullanma sınırlarını aşarak, güvenliği etkileyen bütün alanları kapsayan, bütüncül ve kapsamlı bir yaklaşımla güvenliğin ele alınması durumunu ortaya çıkarmıştır.

Cerrah, güvenlik hizmetlerinin kurumsal evrimini incelerken sanayi devriminin güvenlik hizmetleri anlayışını değiştirdiğini, feodal toplumlarda sadece asker tarafından yerine getirilen güvenlik hizmetlerinin, sanayi devrimi sonrasında 'iç' ve 'dış güvenlik' hizmetleri olarak ikiye ayrıldığını, iç güvenlikten polisin, dış güvenlikten (savunma) ise askerin sorumlu olduğunu vurgulamaktadır (Cerrah, 2011:151).

Din, kutsal olarak kabul edilen inançlar ve bu inançlarla ilgili uygulamaların bütünüdür. Bir dine ait olan şeylere inanma ve bu doğrultuda uygulamalar yapılması da dindarlık olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde dindarlık, “dinine sıkıca bağlı olma durumu” şeklinde ifade edilmektedir (TDK Sözlüğü,1974:227). Bilgin dindarı, yaşam tarzı olarak dini referans alan kişi olarak ifade etmekte, ayrıca dini yaşama düzeylerindeki farklılıktan dolayı, dindarlıkta bir homojenliğin olmadığını vurgulamaktadır (Bilgin, 2003:195).

Dinlerin, insanlar üzerindeki etkileri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Karlson’a (2005:18) göre dinler; birleştirici etkisi olması yanında, duruma göre bazen insanlar arasında ayrışma nedeni oluşturarak çatışma da doğurabilmektedir. Benzer görüşlere sahip olan Caşın da, “dinin, toplumların iç dinamikleri dikkate alındığında birleştirici ve toplumlar arası dış dinamikler dikkate alındığında ise ayrıştırıcı etkisinden söz edilebilir” (2008:601) demektedir.

Kızmaz (2005); dinin toplum üzerindeki olumlu etkilerine dikkati çekmekte, insan davranışının kontrol altına alınabilmesinde ve dolayısıyla toplumun şekillenmesinde dinin etkili olduğunu ve birçok sosyal bilimcinin de bu fikirde olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca dinin birey ve toplum üzerindeki en önemli etkilerinden birisinin suçun önlenmesine olan olumlu etkisi olduğunu vurgulamakta, bu konuda ülkemizde çok sınırlı sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen batı dünyasında geçen yüzyılın başından itibaren yapılan çok sayıda araştırmada bu etkiyi doğrulayan sonuçlara ulaşıldığını belirtmektedir. Kızmaz, din-suç ilişkisi üzerine odaklanan araştırmaların, sonuçlarına göre yapılan saptamalar bakımından dört grupta toplanabileceğini belirtmekte; oldukça az sayıda olan bir grup araştırmacının, dinin suçun oluşmasına katkı sağladığı, dinselliğin azalması veya dinsizliğin artmasıyla suçluluğun azalacağını gösteren araştırmalar olduğunu ifade etmekte; diğer grubu oluşturan ve gene oldukça az sayıda olan çalışmaların, din-suçluluk arasındaki ilişkinin kompleks olduğunu, din ve suç ilişkisinin gerçeği yansıtmadığını ve büyük çapta aldatıcı sonuçlar ortaya koyduğunu ileri süren çalışmalar olduğunu dile getirmektedir. Diğer bir grup çalışmanın da, genel suçluluk yerine belirli suç türleri ile dindarlık arasındaki ilişkiye odaklanan, dolayısıyla din-suç ilişkisinin özellikle belirli suçlar için geçerli olduğunu gösteren araştırmalar olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmaların büyük çoğunluğunu oluşturan bir diğer grup çalışma sonuçlarının ise; sosyolojik ve kriminolojik kuramların da büyük ölçüde kabul ettiği dinin suç işlemeyi engellediği yönündeki geleneksel bakış açısını desteklediğini ifade etmektedir (Kızmaz, 2005:189-206).

Din ve suç arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin özelliklerini saptamak üzere Baier tarafından, 1969 ile 1998 yılları arasında yapılmış 60 araştırmanın sonuçları yeniden analiz edilmiş ve suç işleme konusunda dinin caydırıcı rolü olduğu konusunda güvenilir sonuçlara ulaşılmıştır (Baier, 2001:10). Benzer şekilde Johnson ve arkadaşları tarafından 40 araştırmanın bulguları ele alınarak incelenmiş ve bu araştırmaların %75'inde din ve suçluluk arasında negatif bir ilişki olduğu, diğer bir deyişle dindarlık arttıkça suçluluğun azaldığı, sadece %2,5'unda pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Araştırmaların kalan kısmında ise, hiçbir etki olmadığı veya karışık etki olduğu gibi sonuçlara ulaşıldığı belirlenmiştir (Johnson vd., 2000:42). Görüldüğü gibi Batıda yapılan araştırmaların çoğunda din ve suç arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya çıkmakta, başka bir deyişle dindarlık arttıkça suç işleme oranları düşmekte, dindarlık düzeyi düştükçe suç işleme oranı yükselmektedir. Araştırmaların az bir kısmında farklı bulgulara ulaşılmakta; din ve suçluluk arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmekte, bazılarında ise bu ilişkinin karmaşık olduğu, din ve suç ilişkisinin sadece belirli suçlarda geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye'de alan araştırmaları yapan Bağlı (2011:147); dinin, etkili olduğu toplumlarda, suçluluğa karşı caydırıcı bir etki yapacağı ve dinsel duyarlılığın azalmasının bireyleri suça daha eğilimli kılacağı ileri sürülebileceğini, ancak sadece dinsel bir inanca sahip olmanın tek başına suçluluğu önlemeye yetmeyeceğini, yoksulluk, kültürel unsurlar, dini algılama biçimi, bireyin psikik durumu gibi dinsel olmayan unsurların da suç işlemede etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'de suç işlemenin azaltılmasında bireylerin sadece geleneksel anlamda bir dini inanca sahip olmaları elbette tek başına yeterli değildir. İbadet yanı olmayan veya zayıf olan ve günlük yaşama yansıtılmayan veya daha çok şekli olan dindarlığın suçu önlemedeki etkisi azalmaktadır. Suç işlemede; dindeki sapmalar, yoksulluk ve diğer kültürel unsurlar da etkili olmaktadır. Nitekim feodal kültürün egemen olduğu bölgelerde; dini eğitimin zayıf olması nedeniyle aileden gördüğü kadarıyla dini yaşamına yansıtan geleneksel dindarların bir kısmının kan davası gütmeleri, uyuşturucu kaçakçılığı yapmaları, terör örgütlerini ve eylemlerini desteklemeleri, suç işlemede diğer etkenlerin rolünü göstermektedir.

Dinsellikle daha çok terör dışı suçlar arasındaki ilişkiyi inceledikten sonra, bugünkü toplumlarda çok önemli ve yaygın bir sorun haline gelen terör suçları ile dinsellik arasındaki ilişkiyi irdelemek yararlı olacaktır. Bu çalışmanın ana konusunu terör-dindarlık ilişkisi oluşturduğundan literatürdeki özellikle İslam Dini ile terör arasındaki ilişki üzerinde de durmak gerekmektedir.

Çitlioğlu ve arkadaşları tarafından Kürtler ve Zazalarla ilgili yapılan bir alan çalışmasında; görüşülen kişilerin vazgeçilmezleri arasında en yüksek olarak dini inanç ve ailenin geldiği görülmekte (bütün etnik gruplarda yaklaşık %90), etnik kimliğin ise katılımcıların %68,3'ü tarafından vazgeçilmez olarak nitelendirildiği belirtilmektedir (Çitlioğlu vd., 2008:150).

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) tarafından yapılan benzer bir alan araştırmasında da; toplumsal bütünlük algısında en önemli unsurların, ortak duygu, değer, inanç ve tarih olduğuna Türkler ve Kürtler %85 oranında katılmakta, açık uçlu bir soruya da katılımcılar en önemli bağın 'din' bağı olduğunu en yüksek oranda ifade etmektedirler. Ayrıca 'Kürtlerle Türklerin ortak dini inançlara sahip olması bu iki unsurun bir arada yaşamasında ne kadar etkili?' şeklindeki başka bir soruya %76,4 oranında olumlu yanıt verilmektedir (SETA, 2009:38).

Yapılan benzer kapsamdaki araştırmalar benzer sonuçları göstermekte ise de, bugün İslami bazı esaslara atıfta bulunarak ve gerekçe göstererek terörist eylemler yapan az da olsa terör gruplarının varlığı bir gerçektir. İslam Dini insanlara zarar verilmemesini temel ilke olarak kabul etmiş olmasına rağmen masum insanların hayatlarını kaybetmeleriyle sonuçlanan eylemlerde dini esasların gerekçe olarak gösterilmesi çelişki gibi görünmektedir.

Biçer ve Dalkılıç (2010:97); dini motifli terör eylemlerine karışan grupların geldikleri sosyal taban incelendiğinde, çoğunun gelişmiş demokrasinin nimetlerinden istifade edemeyen ve temel insan haklarından, özellikle inanç ve ibadet özgürlüğünden yoksun bir ortamda büyüdüklerini ve bu ortamın terörü tetikleyici bir zemin oluşturduğunu ifade etmektedirler.

Küçükcan (2010), cereyan eden dini motifli görünen terör eylemlerinin çoğunun aslında terörün genel sosyolojik zemini üzerinde oturduğunu, ancak eylemcilerin dini kimliğinden dolayı veya medyanın etkisiyle konunun kamuoyunda 'dini terör' olarak algılandığını ifade etmekte ve konuyla ilgili bazı örnekler vermektedir. Birinci olarak; 1995 yılında 168 kişinin ölümüyle sonuçlanan Oklahoma City'deki federal devlet dairesinin bombalanmasında, önce medyada failin Ortadoğulu görünümü, esmer ve sakallı biri olduğuna dair haberlerin yer aldığı, ancak daha sonra eylemin Timoty McWeigh adındaki Amerikalı bir şahıs tarafından gerçekleştirildiğinin ortaya çıktığı olayı ifade etmektedir. İkinci olarak ise, 2005 yılında Fransa'da bazı kentlerin çeper kesimlerinde cereyan eden sokak çatışmalarının faillerinin göçmen kökenli Fransız vatandaşları olması ve nedeninin din dışı karmaşık toplumsal, ekonomik ve kültürel nedenler olmasına rağmen Fransız medyasında konunun Müslümanların başkaldırısı olarak yansıtılmasını örnek olarak vermektedir (Küçükcan, 2010:47).

Küçükcan'a göre dini kimlikli terör eylemleri sadece Müslümanlara özgü değildir. Tokyo metrosuna yapılan zehirli gaz saldırısı 'Yüce Hakikat' isimli kült inanca mensup şahıslar tarafından yapılmış ve Kuzey İrlanda'daki çatışmalar Katolik-Protestan çatışmasına dönüşmüştür. 1993 yılında Hindu fanatikler Bombay'da Ayodha Camii'ni yakarak 400 kişinin ölümüne neden olmuş, Haham Meir Kahane tarafından kurulan ve Arapların İsrail topraklarından çıkarılmasını amaçlayan Kach hareketi üyesi Baruch Goldstein tarafından bir camiye açılan ateş sonucu 29 kişi ölmüş ve 150 kişi de yaralanmıştır. Benzer şekilde İsrail'de Yigal Amir adındaki bir genç dönemin başbakanı İzak Rabin'i 'Tanrıdan aldığını' iddia ettiği bir emirle 1995 yılında öldürmüştür. Hindistan'da bağımsızlık yanlısı Sihlerin 1984 yılında kendilerince kutsal sayılan Amritsar'daki Altın Mabet'i işgal etmeleri üzerine Hint ordusu ile çıkan çatışmada 20 bine yakın Sih ölmüştür. Bu ve benzeri örneklerde görüldüğü gibi, terör ile belirli bir dinin ilişkilendirilmesi sosyolojik açıdan mümkün değildir. Bütün dinlerin şartların oluşması durumunda meşrulaştırma aracı olarak araçsallaştırılması mümkündür (Küçükcan, 2010:48).

Geçmişte İslam toplumlarında, kendi siyasi emellerini gerçekleştirmek üzere bir takım dini söylemleri ön plana çıkararak kendi görüş ve düşüncelerinde olmayanları kâfir olarak niteleyip öldürebilen, 'Haricilik'² akımının ve Hasan Sabbah liderliğinde terör eylemleri yapan 'Haşhaşin'³ grubunun olduğu bilinmektedir. Bu iki hareket de dini terör olarak ifade edilebilir ise de temelde dini söylemli siyasi hareketlerdir. Bugün de 'Neo-harici' denilebilecek bazı terörist grupların, cihad kavramını gerekçe olarak kullanarak terörist eylemler yapabildikleri görülmektedir.

Biçer ve Dalkılıç, 'İslami terör' ifadesi konusunda 'dini' veya 'İslami' kelimeleriyle terör kelimesinin bir arada ifade edilmesinin uygun olmadığını belirtmekte, İslam adı altında bugün teröre bulaşan grupların mevcudiyetini

² Haricilik: İslam'ın ilk dönemlerinde ortaya çıkan ve sapmayı temsil eden siyasi bir harekettir. Haricilik; İslamda önemli bir yeri olan 'iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma' ilkesinin uygulanmasında devletin yapmaya yetkili olduğu fiili müdahale yetkisinin, İslami esasların yanlış yorumlanarak bireyler tarafından uygulanmasını benimseyen bir anlayışa sahiptir. Hariciler, kendilerini tek ve asıl müslüman olarak kabul ettiklerinden, diğer Müslümanları müşrik veya kafir görmüşler, onları kendileri gibi düşünmeye zorlamışlar ve kabul etmeyenleri öldürmüşlerdir. İslam'ın terörle hiçbir ilgisi olmadığı halde, ortaya çıktığı dönemlerde İslam coğrafyasında adeta terör estirmişlerdir. Haricilik düşüncesi bugün büyük ölçüde silinmiş ise de, terörü bir araç olarak kullanan benzer fikirlere sahip yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır.

³ Haşhaşiler: Haricilerden sonra İslam tarihinde bilinen en önemli terör örgütlerinden birisidir. 1090 yılında Alamut kalesine yerleşen Hasan Sabbah tarafından oluşturulan örgüt, özellikle Selçuklu Devleti'ne karşı eylemler düzenlemiş ve başta ünlü Selçuklu veziri Nizam'ül Mülk'ün öldürülmesi olmak üzere çok sayıda terör eylemi gerçekleştirmiştir. Hariciler gibi Haşhaşiler de Şiiliğin marjinal bir kolunu oluşturmaktaydı.

de, bedevilik sosyo-psikolojisinin yapısını temsil eden ‘Haricilik’ ve ‘Vehhabilik’⁴ ekolünün Kur’an’ı düz okuma, zahiri değerlendirme ve içsel ayrıntılara ulaşamamalarının sonucu olduğunu ifade etmektedir (Biçer ve Dalkılıç, 2010:113).

Akyol “Asırlarca çölün sert ve sade şartlarında göçebe olarak yaşamış olan bedeviler, İslam’ın kentleşme, medeniyetleşme sürecinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçları, kurumları, Kur’an ve hadislerin fıkıh gibi, din felsefesi gibi, sosyal bilimler gibi bilgilerle anlaşılabilir derinlikli manalarını bilmiyorlardı” (2000:59) ifadesiyle Hariciliğin cehaletten kaynaklandığını vurgulamaktadır. Nitekim kimin halife olacağını belirlemek üzere başvuru alan ‘Hakem Olayı’ öncesinde Hz. Ali taraftarı olmalarına rağmen Hariciler, bu olaydan Hz. Ali’yi sorumlu tutmuşlar ve kâfirlikle suçlayarak düzenledikleri suikastle öldürmüşlerdir. Bugün şiddeti ve terörü dini dayanaklar ileri sürerek kullanmaya çalışan terörist grupların da aslında, tarihteki Hariciler gibi, dini metinleri yüzeysel bir şekilde yorumlayarak eylemlerine gerekçe yapmaya çalıştıkları görülmektedir.

Güvenliğin dış boyutunu oluşturan savunma alanında da, dindarlığın etkisini görmek mümkündür. Savaş meydanında ölümü göze alabilmek, savaşabilmenin insana bakan ön koşullarından birisini oluşturmaktadır. Ölüm sonrasında yaşamdan daha iyi imkânlarla kavuşabilme inancı ise ölümü göze almayı kolaylaştıran temel unsurlardan birisidir. Bu yönüyle semavi dinlerde mevcut olan güçlü ahiret inancı nedeniyle özellikle dindarlık, savaş meydanında insanın savaşabilme psikolojisine ciddi derecede katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle, gelişmiş ülkeler dâhil olmak üzere dünya ordularının çok büyük kısmında din adamları orduda kadrolu olarak görev yapmakta ve bu yolla ordunun savaşma gücüne katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar.

Bu konuda alan araştırmaları şeklinde veriler bulunmamakla birlikte, harp tarihi dokümanları ve savaş anılarında yer alan anlatımlar bu konuya ışık tutmakta, özellikle askerin savaş alanındaki psikolojik durumu hakkında ipuçları vermektedir. Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal’i çok etkileyen Bomba Sırtı olayı, dindarlığın savaşma azmi ve gücüne olan olumlu etkisi

⁴ Vehhabilik: Kökü Hariciliğe dayanan ve ismini kurucusu olan Muhammed bin Abdülvehhab’tan alan bir akımdır. 18. Yüzyılda ortaya çıkmış ve Suudi Arabistan’ın Necid bölgesinde yayılmıştır. Mezar, türbe ziyaretleri ve tarikatlar yüzünden insanların şirke girdiklerine hükmederek bu insanların kanlarının ve mallarının helal olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yayıldığı bölgelerde çok sayıda isyan çıkarmışlar ve fikirlerini kabul etmeyen çok sayıda insanı öldürerek mallarına el koymuşlardır. Vehhabilik, İslami hükümlerin temel kaynaklarından olan ‘İcma’ ve ‘Kıyas’ı kabul etmemektedir.

konusunda örnek olarak verilebilir. Mustafa Kemal olayı; “Biz kişilerin kahramanlık sahneleriyle ilgilenmiyoruz. Yalnız size Bomba Sırtı olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasında mesafemiz 8 metre, yani ölüm kesin... Birinci siperdekiler hiçbiri kurtulmamacasına hepsi düşüyor; ikincidekiler onların yerine giriyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, 3 dakika kadar sonra öleceğini biliyor, en ufak bir duraksama bile göstermiyor. Sarsılmak yok! Okuma bilenler ellerinde Kur’an’ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şahadet getirerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren hayrete ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesini kazandıran bu yüksek ruhtur” (Ünaydın, 1999:41) diyerek anlatmıştır. Din ve mezhep farklılıkları, ülkeler arasında zaman zaman savaş sebebi olmakla birlikte, ülke savunması ve savaş alanında çok önemli olan savaşabilme psikolojisi ve azmi bakımından savaşan tarafları kendi içlerinde birleştirici ve güçlendirici bir rol oynamaktadır. Bundan sonra, teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin insanın savaş alanındaki rolü belli ölçüde devam edeceğinden, dindarlığın olumlu etkisi de yok olmayacaktır. Genel olarak değerlendirildiğinde, bireysel dindarlığın, ülke savunması bağlamında güvenliğe azımsanmayacak derecede olumlu katkılar sağladığı görülmektedir.

Makalenin devam eden bölümlerinde, Türkiye’nin en önemli güvenlik sorunlarından birisi olan terörle ilgili olarak Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi bünyesinde bu makalenin sahibinin yönetiminde gerçekleştirilmiş olan kapsamlı alan araştırmasının (Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi, 2009) ilgili verileri terör ile dindarlık bağlamında irdelenecektir.

2. Araştırma Metodolojisi

2009 yılında yapılan ve makaleye konu olan araştırmanın evrenini, Kürtlerin ve Zazaların Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşadıkları illerin büyük kısmı olan Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Malatya, Mardin, Van, Kahramanmaraş, Muş, Adıyaman, Batman, Elazığ, Ağrı, Erzurum, Bitlis, Siirt, Bingöl, Tunceli illeri ile bölgeden göç edenlerin yoğun olarak yaşadıkları illerden İstanbul ve Mersin’in göç ile oluşan mahallelerinde yaşayan farklı etnik gruplardan (Türk, Kürt, Arap, Zaza) yaşayan insanlar oluşturmaktadır (Bilgiç ve Akyürek, 2009:4).

Araştırmada en son nüfus sayımı dikkate alınarak il ve ilçe merkezlerinde 1/1000 oranında yaklaşık 10 bin kişiye anket uygulanmıştır. Uygulama,

gerçek nüfus verilerindeki yaş ve cinsiyet dağılımları da göz önünde bulundurularak, belirlenen kotalara göre ilgili yerleşim birimlerinde rastgele olarak seçilen kişi veya adreslere gidilerek yapılmıştır. İstanbul ve Mersin illerinde özellikle göç ile oluşan mahallelerdeki eğilimlerin tespiti amaçlandığından, göç coğrafyası bir bütün olarak değil, göç eden Kürtler ve Zazaların yoğun olarak yaşadıkları mahalleler dikkate alınarak örneklem seçilmiştir.

Anketlerin uygulanmasında, anket konusunda eğitilen, Kürtçe ve Zazaca bilen, yaklaşık 200 bayan ve erkek üniversite öğrencisinden yararlanılarak dil konusunda doğabilecek sorunlar en aza indirilmiştir. Anketler uygulandıktan sonra, uygulamanın doğru yapıldığını test etmek üzere %10 oranında telefonla kontrol sağlanmıştır.

Toplanan ve elektronik ortama aktarılan verilerde SPSS (17.0) programı yardımıyla öncelikle veri temizliği ve düzenlemesi yapılmıştır. Ön uygulamada bazı yerlerde insanların korkarak doğruları söylemekten çekindikleri gözlemlendiğinden, hassas nitelikteki sorulara fikrim yok/söylemek istemiyorum seçenekleri eklenerek anket uygulanan şahısların doğru olmayan yanıltıcı beyanda bulunmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca verilerin temizlenmesi aşamasında, sorularda mutlak anlamda çelişki ifade edebilecek (örneğin, bir soruda medeni durumuna bekâr dediği halde diğer bir soruda çocuk sayısı belirtmesi gibi) 37 farklı değişken çifti arasında çapraz kontrol yapılmak suretiyle, üç veya daha fazla sayıda tutarsızlık/çelişki barındıran soru kâğıdı diğer bilgilerin de gerçeği yansıtmayacağı varsayılarak çalışmadan tamamen çıkarılmıştır. Başlangıçta elektronik ortama aktarılan 9424 soru kâğıdı, bu şekildeki eleme ile 8607 sayısına düşmüştür. Böylece korku ve benzeri faktörler nedeniyle doğru beyanda bulunmayan veya çelişkili beyanda bulunan deneklerin değerlendirme dışı tutulması sağlanmıştır.

Anketlerden elde edilen veriler istatistikî analiz programı (SPSS 17.0) kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada; faktör analizi, tek yönlü varyans analizi, çapraz tablo, frekans dağılımları, post hoc scheffe analizi ve tanımlayıcı istatistiklerin bulgulanması yönünde analizler yapılmıştır. Varyans analizlerinde %95 güven aralığı esas alınmıştır. Bu sebeple, anlamlılık değeri (p) 0,05 ve daha küçük olan değişkenler arası ilişki ve farklılaşmalar anlamlı kabul edilmiştir. Soru ve boyut bazındaki tüm değerler 0-100 ölçek aralığında alınmıştır. 100'lü ölçekte ölçek skorunun yüksekliği, kişilerin soru ifadelerine katılım derecesini/oranını, boyut bazında ise söz konusu eğilimin yüksekliğini göstermektedir.

Çapraz tablolarda, satır/sütün değişken kategorisi içindeki yüzde değerleri verilmiş, ancak tablolardaki sıkışıklık nedeniyle yüzdenin satır/sütunlardan hangisi bazında alındığı ayrıca belirtilmemiştir. Buna rağmen, çapraz tablolarda toplam değerlerinin bulunduğu düzlem satır/sütun ayrımını açıkça göstermektedir. Algısal soru ve boyut ortalamaları ile bu ortalamalardaki farklılaşmaları ortaya koyan varyans analizi tablolarında değişkenlere ait değerleri oluşturan örneklem sayıları (N) tabloların büyüklüğü ve karmaşıklığı nedeniyle her zaman verilememiştir.

Dindarlık göstergesi olarak inanç boyutu yanında, namaz kılma, oruç tutma, zekât verme gibi dinin ameli uygulamaları ile bireysel ahlaki değerler ve topluma karşı olan davranışların bir bütün olarak incelenmesi gerekmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda namaz ibadetini gerektiği şekilde yerine getiren bir insanın genelde, oruç, zekât ve diğer ibadetleri daha kolay yerine getirebildiği ve namaz dışındaki ibadetler ile inanç değerlerinin oranının namaz kılma oranından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum bu araştırmada görüldüğü gibi, Akşit ve arkadaşları tarafından yapılan ve Türkiye genelini yansıtan alan araştırmasında da açık bir şekilde görülmektedir (Akşit vd., 2012:487-516).

Akşit ve arkadaşları, günümüzde dindarlığın ölçülmesinde daha çok niceliksel verilerin kullanılmasını da yeterli bulmamakta, bu yöntemle ortaya çıkarılamayan bireysel farkların ve ayrıntıların niteliksel araştırma yöntemleriyle keşfedilerek ortaya konulması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar (Akşit vd., 2012:87,88). Nitekim yaptıkları araştırmada hem anket uygulaması yapılarak niceliksel bulgular, hem de derinliğine mülakatlar yapılarak niteliksel verilerden yararlanmışlardır. Yaptıkları dindarlık araştırmasında Türkiye’de dinin belli başlı gerilim alanları etrafında şekillendiğini, bireylerin bu gerilimleri çözmek üzere geliştirdikleri tutum ve davranışların onların dinsel yaşantılarına şekil verdiğini, bu gerilim alanlarını ise; gündelik olan-uhrevi olan, geleneksel değerler-modern değerler, kamusal alan-özel alan, kitabi İslam-yaşanan İslam, dinsel bilgi-bilimsel bilgi olmak üzere 5 başlık altında incelediklerini belirtmişlerdir (Akşit vd., 2012:96,97).

Akşit ve arkadaşları bu genel yaklaşım çerçevesinde belirledikleri sorularla yaptıkları anket çalışmasında şu bulgulara ulaşmışlardır: Dindarlık düzeyi konusunda; kadınların %66,7’si ‘dindar’ %28,2’si ‘ortada’, %4,2’si ‘dindar değil’ olarak; erkeklerin %57,1’i ‘dindar’ %33,6’sı ‘ortada’, %7,9’u ‘dindar değil’ olarak tanımlamışlardır. “Kur’an, Sünnet ve Hadislerde bulunan her şeye dair inancım tamdır” önermesine %90 oranında katılmışlardır. İnanç ve modern yaşam pratikleri konusunda, “İslam’ın çağa uygun hale getirilmesi gerekiyor” önermesine %46,5 oranında

katılmadıklarını, %17,8 ortada olduklarını, %20,1 ise katıldıklarını beyan etmiş, %15,6'sı ise cevapsız bırakmıştır. Dini inancın pratik uygulamaları konusunda, "Din bilgisi dersleri zorunlu değil, seçmeli olmalıdır" önermesine %63,3 oranında katılmadıklarını, %12,3 oranında ortada olduklarını, %18,3 oranında ise katıldıklarını ifade etmişlerdir. İbadetler konusunda; %60'a yakını oruç tutma ve dua etme ibadetlerini düzenli olarak yerine getirirken, %32'si düzenli olarak namazını kılmakta, %20'si ise düzenli olarak camiye gitmekte ve Kur'an okumaktadır. İbadetlerdeki cevap seçeneklerinde 'Düzenli olarak yaparım' seçeneğiyle 'Sık sık yaparım' seçeneği birlikte dikkate alındığında; %74'ü oruç ve %77'si dua etme ibadetlerini yerine getirirken, %46,4'ü düzenli veya sık olarak namazını kılmakta, yaklaşık %34'ü ise sık ve düzenli olarak camiye gitmekte ve Kur'an okumaktadır. Sokağa çıkarken baş örtme konusunda kadınların %66'sı başını örtmekte, kalan %34'ü ise başını örtmemektedir. İbadet uygulamalarıyla ilgili tutum ve değerlendirmeler konusunda yaklaşık %80'i, dinin gereklerini yaptıklarında huzur duyduklarını, bu gerekleri yapmanın Allah'a karşı bir borç olduğunu düşündüklerini ve bunları yerine getirdiklerinde işlerinin yolunda gideceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. "İbadetler dinin direğidir, mutlaka yapılması gerekir" sorusu %70'in üzerinde destek bulmakta, "Aslolan iyi insan olmaktır, ibadet yapılmasa da olur" sorusu ise sadece %15 civarında destek görmektedir.

Araştırmaya katılanların %70'e yakını 'faizin haram olduğu' fikrine sahip iken zaruri durumlarda bankadan kredi çekme konusunda katı bir tutum içerisinde olmadıkları görülmektedir. Alkol satan bir marketten alışveriş yapma konusunda, yaklaşık %42'si 'evet', %43'ü 'hayır', %15'i ise 'fark etmez' diye cevap vermiştir. Rejim olarak demokrasi konusunda, halkın oyuyla seçilmiş kişilerden oluşan bir meclisin yönetmesine %72,7'si iyi, %6,4'ü kötü olarak cevap vermiş, %20,9'u ise cevapsız bırakmıştır. Bir kadının evlenmeden çocuk sahibi olmasını katılımcıların %85,1'i, kadınların kürtaj yaptırmasını %66,7'si yanlış bulduklarını ifade etmişlerdir. Kadınların işyerlerinde başlarını örtmelerine %65,5'i katıldıklarını, %13,2'si ortada olduklarını %17'si ise katılmadıklarını beyan etmişlerdir. Dinsel bilgilerin nereden öğrenildiği konusunda %92,8'i ailesinden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. "Okullarda din eğitime gereğinden fazla yer veriliyor" önermesine 54,7'si katılmadıklarını, %20,7'si ortada olduklarını, sadece %13,5'i ise katıldıklarını belirtmişlerdir (Akşit vd., 2012:487-516).

Akşit ve arkadaşlarının Türkiye'yi temsil ettiğini belirttikleri yukarıdaki kapsamlı araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde; inanç boyutundan, pratik uygulamalara ve toplumsal yaşama bakan yönlerine kadar oldukça ayrıntılı bir şekilde dindarlığın incelenmeye çalışıldığı

görülmektedir. Dindarlığı farklı yönlerden ölçen bulgular karşılaştırıldığında, dindarlığın diğer boyutlarının, 'namaz kılma'ya göre çok daha yüksek değerlerde olduğu dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle, namaz pratiği daha az sıklıkla yerine getirilse de dindarlık bilinci ve bu bilincin topluma bakan yansımalarında dini değerlere daha fazla önem verildiği görünmektedir. Konu bu yönüyle ele alındığında, uygulama ve analizdeki kolaylıklar bakımından sadece 'namaz kılma' değişkeni bağlamında konu irdelense dahi dindarlık konusunda oldukça gerçekçi sonuçların elde edilebilmesi mümkün görülmektedir. Bu nedenle bu makalede dindarlığı temsilen namaz kılma sıklığı temel değişken olarak alınmıştır.

3. Bulgular

3.1. Ana Dil İstatistikleri

Ankete katılanların ana dile göre sıklık tablosu aşağıda verilmiştir. Değerlendirmeye alınan 8607 kişiden ana dil sorusunu cevaplayan 8538 kişinin %56,2'sinin ana dili Kürtçe, %33,4'ünün ana dili Türkçe, %5,4'ünün Zazaca ve %4,7'sinin Arapçadır. Çok az miktarda (%0,4) olan diğer etnisite ve din mensupları, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur (Bilgiç ve Akyürek, 2009:11).

Tablo 1: Ana Dil Sıklık Tablosu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
KÜRTÇE	4797	55,7	56,2	56,2
TÜRKÇE	2850	33,1	33,4	89,6
ARAPÇA	398	4,6	4,7	94,2
ZAZACA	463	5,4	5,4	99,6
SÜRYANİCE	11	,1	,1	99,8
ERMENİCE	5	,1	,1	99,8
DİĞER	14	,2	,2	100,0
Toplam	8538	99,2	100,0	
Cevapsız	69	,8		
Toplam	8607	100,0		

Çalışmada etnik algılama ve kabuller de araştırılmış, dil ve etnik kabul arasında %90'ın üzerinde bir mutabakat olduğu görülmüştür. Ancak etnik kimlik tanımlamalarının ortak aile bağı ve diğer nedenlerle daha geçişken olması nedeniyle analizlerde etnik köken yerine daha belirleyici olan ana dil değişkeni esas alınmıştır.

3.2. Din ve İbadet İstatistikleri

Değerlendirmeye alınan örneklemin din sorusuna verdiği cevapların sıklık (frekans) tablosu aşağıda verilmiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2009:35). Geçerli cevaplar dikkate alındığında örneklemin %98,5'i dinini İslam olarak belirtmiştir. Bu çalışmada irdeleme konusu olan din ve güvenlik arasındaki ilişkinin araştırılmasında söz konusu olan din, İslam Dini'ni ifade etmektedir.

Tablo 2: Din Sıklık Tablosu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İSLAM	8356	97,1	98,5	98,5
HRİSTİYANLIK	10	,1	,1	98,6
SÜRYANİLİK	12	,1	,1	98,8
KELDANİLİK	9	,1	,1	98,9
YEZİDİLİK	7	,1	,1	98,9
DİNE İNANMIYORUM	77	,9	,9	99,8
DİĞER	13	,2	,2	100,0
Toplam	8484	98,6	100,0	
Cevapsız	123	1,4		
Toplam	8607	100,0		

Aşağıda yaşa göre namaz kılma istatistikleri çapraz tablo olarak verilmiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2009:40). Tabloda görüldüğü gibi, bölge insanında yaş gençleştikçe namaz kılma oranı giderek azalmaktadır.

Tablo 3: Namaz Kılma * Yaş Çapraz Tablosu

		YAŞ				Toplam
		15-25 YAŞ	26-40 YAŞ	41-55 YAŞ	56 VE ÜZERİ	
HİÇ NAMAZ KILMAM	Sayı	292	347	89	37	765
	Yüzde	11,8%	10,5%	6,3%	9,3%	10,1%
SADECE BAYRAM VE CUMA NAMAZLARINA GİDERİM	Sayı	347	412	156	32	947
	Yüzde	14,0%	12,4%	11,0%	8,0%	12,5%
GÜNLÜK NAMAZLARIMI FIRSAT BULDUKÇA KILARIM	Sayı	870	988	361	80	2299
	Yüzde	35,2%	29,8%	25,4%	20,1%	30,2%
GÜNLÜK NAMAZLARIMI TAM OLARAK KILARIM	Sayı	963	1566	815	250	3594
	Yüzde	39,0%	47,3%	57,4%	62,7%	47,3%
Toplam	Sayı	2472	3313	1421	399	7605
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Aşağıda ana dile göre namaz kılma istatistikleri çapraz tablo olarak verilmiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2009:40). Bölge insanında, pratik uygulamalar bakımından dindarlık sıralamasının, Araplar, Zazalar, Kürtler ve Türkler şeklinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Namaz Kılma * Ana Dil Çapraz Tablosu

		ANA DİL				Toplam
		KÜRTÇE	TÜRKÇE	ARAPÇA	ZAZACA	
HİÇ NAMAZ KILMAM	Sayı	447	274	16	79	816
	Yüzde (%)	9,7%	10,1%	4,2%	18,1%	10,0%
SADECE BAYRAM VE CUMA NAMAZLARINA GİDERİM	Sayı	561	384	29	32	1006
	Yüzde (%)	12,1%	14,2%	7,7%	7,3%	12,4%
GÜNLÜK NAMAZLARIMI FIRSAT BULDUKÇA KILARIM	Sayı	1435	854	99	91	2479
	Yüzde (%)	31,1%	31,6%	26,2%	20,8%	30,5%
GÜNLÜK NAMAZLARIMI TAM OLARAK KILARIM	Sayı	2178	1192	234	235	3839
	Yüzde (%)	47,1%	44,1%	61,9%	53,8%	47,2%
Toplam	Sayı	4621	2704	378	437	8140
	Yüzde (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

3.3. Ayrımcılık, Aidiyet ve Birlikte Yaşama İsteği Bulguları

Bu bölümde bölge insanının ‘Ayrımcılık Algısı - Aidiyet Duygusu - Birlikte Yaşama İsteği’ boyutlarındaki eğilimleri ölçülmeye çalışılmıştır. Öncelikle bu boyutlardaki soru ve ölçek istatistikleri ortaya konulmuş, müteakiben bu eğilimlerin dindarlık düzeyine göre farklılaşması analiz edilmiştir.

‘Ayrımcılık Algısı’, ayrılıkçılık anlamında olmayan ve sosyokültürel algılamalar temelinde ülkede kendilerine ayrımcılık uygulandığı konusundaki algıyı yansıtmaktadır. Bu algı, etnik ayrılıkçı fikirlerin ve eğilimlerin üzerinde yeşerdiği bir zemin oluşturması bakımından önemlidir. ‘Ayrımcılık Algısı’ aşağıda sıralanan toplam altı soru ile ölçülmüş ve bu soruların faktör yükleri ve Alfa değerleri ile yapısal olarak geçerliliği test edilerek ‘Ayrımcılık Algısı Boyutu’ oluşturulmuştur (Bilgiç ve Akyürek, 2009:153):

- ‘Ülkede çalışan her Kürt’ün / Zaza’nın / Arap’ın Türkler kadar başarı şansı yoktur.’
- ‘Kürtler/Zazalar/Araplar kendi kültürlerini rahat bir şekilde yaşayamamaktadırlar.’
- ‘Bölge dışına çıktığımda kendimi tedirgin hissediyorum, rahatça Kürtçe/Zazaca/Arapça konuşamıyorum.’
- ‘Kürtlerin/Zazaların/Arapların yaşam tarzı Türk halkı tarafından aşağılanmaktadır.’
- ‘Kürtler/Zazalar/Araplar Devlet tarafından ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmektedir.’
- ‘Ülkede Kürtlere/Zazalara/Araplara karşı bir şiddet politikası uygulanmaktadır.’

Ülkeye olan aidiyet duygusunu ifade eden ‘Aidiyet Duygusu’, aşağıda sıralanan toplam altı soru ile ölçülmüş ve bu soruların faktör yükleri ve Alfa değerleri ile yapısal olarak geçerliliği test edilerek ‘Ayrımcılık Algısı Boyutu’ oluşturulmuştur (Bilgiç ve Akyürek, 2009:154):

- ‘T. C.vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum.’
- ‘Türk Ordusu bizim ordumuzdur.’
- ‘Türkiye Cumhuriyeti benim devletimdir.’
- ‘Türk tarihi bizim de tarihimizdir.’
- ‘Türk bayrağı hepimizindir.’
- ‘İstiklal marşı benim marşımdır.’

Türkler ile Kürtlerin bağları ve birlikte yaşama isteğine yönelik algıları aşağıda sıralanan toplam dört soru ile ölçülmüş ve bu soruların faktör yükleri ve Alfa değerleri ile yapısal olarak geçerliliği test edilerek ‘Beraber Yaşama İsteği Boyutu’ oluşturulmuştur (Bilgiç, 2009:155):

- ‘Kürtler/Zazalar/Araplar ile Türkler kardeşdir.’
- ‘Türklerle Kürtlerin/Zazaların/Arapların ortak bir geleceği vardır.’
- ‘Türklerle Kürtler/ Zazalar/Araplar arasında kuvvetli bağlar vardır.’
- ‘Türk / Kürt halkına karşı herhangi bir düşmanlığım veya antipatim yoktur.’

Ayrımcılık, Aidiyet ve Birlikte Yaşama İsteği Boyutlarının ana dile göre farklılaşması tek yönlü varyans analizi yöntemiyle incelenmiştir. Ölçülen üç ana boyuta ait ana dile göre ölçek skorları ve analiz değerleri aşağıda tablo olarak verilmiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2009:157).

Tablo 5: Ayrımcılık, Aidiyet ve Birlikte Yaşama İsteği Boyutlarının Ana Dile Göre Farklılaşması Varyans Analiz Tablosu

Sorular / Ölçek	Ana Dil					Varyans Analizi	
	Kürtçe	Türkçe	Arapça	Zazaca	Toplam	F	Anlm.
AYRIMCILIK ALGISI	51,2	11,7	19,8	57,1	39,1	316,5	,000
AİDİYET DUYGUSU	76,4	93,9	91,5	80,0	84,4	261,7	,000
BERABER YAŞAMA İSTEĞİ	78,2	87,2	86,5	80,7	81,8	63,5	,000

Ayrımcılık, Aidiyet ve Birlikte Yaşama İsteği Boyutlarının, namaz kılma sıklığına göre ortalama ölçek skorları (ana dili Kürtçe ve Zazaca olanlar için) aşağıda tablo olarak verilmiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2009:173).

Tablo 6: Ayrımcılık, Aidiyet ve Birlikte Yaşama İsteği Boyutları* Namaz Kılma Sıklığı Farklılaşma Tablosu

NAMAZ KILMA DURUMU	AYRIMCILIK ALGISI	AİDİYET DUYGUSU	BERABER YAŞAMA İSTEĞİ
HİÇ NAMAZ KILMAM	75,4	51,1	63,6
SADECE BAYRAM VE CUMA NAMAZLARINA GİDERİM	49,2	73,1	74,5
GÜNLÜK NAMAZLARIMI FIRSAT BULDUKÇA KILARIM	53,1	76,3	78,1
GÜNLÜK NAMAZLARIMI TAM OLARAK KILARIM	47,0	82,1	82,0
Toplam	52,4	76,5	78,2
F	39,683	103,494	52,225
Anlamlılık	,000	,000	,000

Kürt ve Zazaların ‘ayrımcılık algısı’ kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır ($F=39,683$; $p=0,000$). Namaz kılma sıklığını ifade eden dört ana grubun, birbirinden ‘ayrımcılık algısı’ temelinde farklılaşmasına Post Hoc Scheffe analizine göre bakıldığında; ‘hiç namaz kılmayanlar’ın ‘ayrımcılık algısı’nın (75,4) diğer üç gruptan farklılaştığı (49,2; 53,1; 47,0) ve daha yüksek olduğu ($p=0,000$) görülmektedir.

‘Günlük namazlarını tam olarak kılanlar’ın ‘ayrımcılık algısı’nın (47,0) ‘sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar’ (49,2) ile farklılaşmadığı ($p=0,871$), diğer iki grupta (75,4; 53,1) anlamlı şekilde farklılaştığı ($p=0,000$; $p=0,018$) ve daha düşük olduğu görülmektedir.

‘Günlük namazlarını fırsat buldukça kılanlar’ (53,1) ile ‘sadece Bayram ve Cuma namazlarına gidenler’ (49,2) arasında ‘ayrımcılık algısı’ anlamlı şekilde farklılaşmamakta ($p=0,605$), ancak diğer iki grupta (75,4; 47,0) farklılaşmaktadır ($p=0,000$; $p=0,018$).

‘Sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar’ın (49,2) ayrımcılık algısı sadece ‘hiç namaz kılmayanlar’ (75,4) ile farklılaşarak ($p=0,000$) daha düşük olmakta, ancak diğer iki grupta (53,1; 47,0) farklılaşmamaktadır ($p=0,605$; $p=0,871$).

Kürt ve Zazaların ‘aidiyet algısı’ kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır ($F=103,494$; $p=0,000$). Namaz kılma sıklığını ifade eden dört ana grubun birbirinden aidiyet temelinde farklılaşmasına Post Hoc

Scheffe analizine göre bakıldığında; ‘hiç namaz kılmayanlar’ın ‘aidiyet duygusu’nun (51,1) diğer üç gruptan da (73,1; 76,3; 82,1) daha düşük olduğu ($p=0,000$) görülmektedir.

‘Günlük namazlarını tam olarak kılanlar’ın ‘aidiyet duygusu’ (82,1) ise namaz kılma sıklığı daha düşük olan diğer üç gruptan (51,1; 73,1; 76,3) anlamlı olarak farklılaştığı ve daha yüksek olduğu görülmektedir ($p=0,000$).

Dört grup arasında ‘günlük namazlarını fırsat buldukça kılanlar’ (76,3) ile ‘sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar’ (73,1) arasında ‘aidiyet duygusu’ anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır ($p=0,346$). Ancak bu her iki grup ta, ‘Günlük namazlarını tam olarak kılanlar’ (82,1) ve ‘hiç namaz kılmayanlar’ (51,1) ile anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p=0,000$).

Kürt ve Zazaların ‘beraber yaşama isteği’ kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır ($F=52,225$; $p=0,000$). Namaz kılma sıklığını ifade eden dört ana grubun birbirinden ‘beraber yaşama isteği’ temelinde farklılaşmasına Post Hoc Scheffe analizine göre bakıldığında; ‘hiç namaz kılmayanlar’ın ‘beraber yaşama isteği’nin (63,6) diğer üç gruptan da (74,5; 78,1; 82,0) daha düşük olduğu ($p=0,000$) görülmektedir.

‘Günlük namazlarını tam olarak kılanlar’ın ‘beraber yaşama isteği’ (82,0) ise namaz kılma sıklığı daha düşük olan diğer üç gruptan (63,6; 74,5; 78,1) anlamlı olarak farklılaştığı ve daha yüksek olduğu görülmektedir ($p=0,000$).

Dört grup arasında ‘günlük namazlarını fırsat buldukça kılanlar’ (78,1) ile ‘sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar’ (74,5) arasında ‘beraber yaşama isteği’ anlamlı şekilde farklılaşmamakta ($p=0,159$); ancak bu her iki grup ta, ‘Günlük namazlarını tam olarak kılanlar’ (82,0) ve ‘hiç namaz kılmayanlar’ (63,6) ile anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p=0,000$).

Etnik bilinci büyük ölçüde tetikleyen, keskinleştiren ve militanlaşma sürecinde önemli derecede rol oynayan yukarıda belirtilen algılar önem taşımaktadır. Çünkü istismar edildiğinde bu algılar etnik duyguları güçlendirerek ayrılıkçılığa doğru evirilmektedir. Genel olarak bakıldığında namazlarını kılanlarda bu algıların daha olumlu, hiç namaz kılmayanlarda ise daha olumsuz yönde seyrettiği görülmektedir. Bu tablo, bölgenin önemli dinamiklerinden biri olan din ve dindarlık olgusunun, özellikle ayrımcılık algısının azaltılması, ülkeye aidiyet duygusu ve beraber yaşama isteğinin güçlendirilmesindeki rolünü ortaya koymaktadır.

3.4. Güven Ölçeği Bulguları

Araştırmada güven ölçeğinde 23 farklı kişi, kurum ve oluşuma ait istatistikler yer almakla birlikte bu çalışmada sadece konuyla ilgili olan 11 tanesi seçilerek analizler yapılmıştır. Seçilenler arasında; T.C. Cumhurbaşkanı, T.C. Başbakanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Polis, Dini Şahsiyetler, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Jandarma, Vali/Kaymakam, Adliye/Yargı sistemi, Abdullah Öcalan ve PKK yer almaktadır.

Analizleri ve anlaşılmayı kolaylaştırmak amacıyla ölçekteki bazı sorular, faktör yükleri ve Alfa değerleri ile yapısal olarak geçerliliği test edildikten sonra birleştirilerek, devlete güven, güvenlik güçlerine güven ve PKK/Öcalan'a güven olmak üzere üç farklı güven boyutu oluşturulmuştur.

Yasama, yürütme ve yargıyı temsil eden makamlar ve kurumlara (T.C. Cumhurbaşkanı, T.C. Başbakanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Vali/Kaymakam ve Adliye/Yargı sistemi) ait güven değerlerinden 'devlete güven' boyutu; TSK, Jandarma ve Polise ait güven değerlerinden 'güvenlik güçlerine güven' boyutu; PKK ve A. Öcalan'a ait güven değerlerinden ise 'PKK/Öcalan'a Güven' boyutu oluşturulmuştur. Dini şahsiyetlere güven değeri, tek soru olarak ölçekten doğrudan alınarak analize dahil edilmiştir.

Devlete, Güvenlik Güçlerine, Dini Şahsiyetlere ve PKK/Öcalan'a Güvenin ana dile göre farklılaşması aşağıda verilmiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2009:215).

Tablo 7: Güven Ölçeği ve Ana Dile Göre Farklılaşma İstatistikleri

Sorular / Ölçek	Ana dil					Varyans Analizi	
	Kürtçe	Türkçe	Arapça	Zazaca	Toplam	F	Anlm.
DEVLETE GÜVEN	61,36	77,31	77,22	57,39	67,53	125,14	,000
GÜVENLİK GÜÇLERİNE GÜVEN	56,55	79,66	74,27	57,20	66,16	262,81	,000
DİN ÂLİMİ, SEYDA-ŞEYH GÜVEN	64,53	67,67	73,64	60,17	65,76	12,42	,000
PKK-ÖCALAN'A GÜVEN	16,51	,18	,36	7,34	9,02	203,43	,000

Kürtlerde ve Zazalarda Devlete, Güvenlik Güçlerine, Dini Şahsiyetlere ve PKK/Öcalan'a Güvenin, namaz kılma sıklığına göre ortalama ölçek skorları tablo olarak aşağıda verilmiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2009:243).

Tablo 8: Güven ölçeği Soru ve Boyutları * Namaz Kılma Sıklığı Farklılaşma Tablosu

	HİÇ NAMAZ KILMAM	SADECE BAYRAM VE CUMA NAMAZLARINA GİDERİM	GÜNLÜK NAMAZLARIMI FIRSAT BULDUKÇA KILARIM	GÜNLÜK NAMAZLARIMI TAM OLARAK KILARIM	Toplam	F	Anlamlılık
DEVLETE GÜVEN	33,56	57,16	62,75	67,00	61,06	104,55	,000
GÜVENLİK GÜÇLERİNE GÜVEN	34,33	56,34	56,55	61,48	56,46	64,438	,000
PKK-ÖCALAN'A GÜVEN	36,26	25,14	16,51	9,68	15,84	73,144	,000
DİN ALİMİ, ŞEYH-SEYDA'YA GÜVEN	29,70	57,92	65,39	72,23	64,23	207,05	,000

Kürt ve Zazalarda 'devlete güven' kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır (F=104,55; p=0,000). Namaz kılma sıklığını ifade eden dört ana grubun birbirinden 'devlete güven' temelinde farklılaşmasına Post Hoc Scheffe analizlerine göre bakıldığında; 'hiç namaz kılmayanlar'da 'devlete güven'in (33,56) diğer üç gruptan farklılaştığı ve daha düşük olduğu (p=0,000) görülmektedir.

'Günlük namazlarını tam olarak kılanlar'da 'devlete güven'in (67,00) ise namaz kılma sıklığı daha düşük olan diğer üç gruptan anlamlı olarak farklılaştığı ve daha yüksek olduğu görülmektedir (p=0,000).

Dört grup arasında 'günlük namazlarını fırsat buldukça kılanlar' (62,75) ile 'sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar' arasında 'devlete güven' (57,16), anlamlı şekilde farklılaşmamakta (p=0,66); ancak bu her iki grup da, 'Günlük namazlarını tam olarak kılanlar' (67,00) ve 'hiç namaz kılmayanlar' (33,56) ile anlamlı şekilde farklılaşmaktadır (p=0,000).

Kürt ve Zazalarda 'güvenlik güçlerine güven' kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır (F=64,438; p=0,000). Namaz kılma sıklığını ifade eden dört ana grubun birbirinden 'güvenlik güçlerine güven' temelinde farklılaşmasına Post Hoc Scheffe analizlerine göre bakıldığında;

'hiç namaz kılmayanlar'da 'güvenlik güçlerine güven'in (34,33) diğer üç gruptan daha düşük olduğu ($p=0,000$) görülmektedir.

'Günlük namazlarını tam olarak kılanlar'da 'güvenlik güçlerine güven' (61,48) sadece 'Bayram ve Cuma namazlarına gidenler' (56,34) ile farklılaşmamakta ($p=0,068$), ancak diğer iki grupta (34,33; 56,55) anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($p=0,000$; $p=0,007$).

'Günlük namazlarını fırsat buldukça kılanlar' (56,55) ile 'sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar' (56,34) arasında 'güvenlik güçlerine güven' anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır ($p=1,000$). Ancak diğer iki grupta, ('Günlük namazlarını tam olarak kılanlar' ve 'hiç namaz kılmayanlar') ($p=0,007$; $p=0,000$) ile anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

Kürt ve Zazalarda 'PKK/Öcalan'a güven' kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır ($F=73,144$; $p=0,000$). Namaz kılma sıklığını ifade eden dört ana grubun birbirinden 'PKK/Öcalan'a güven' temelinde farklılaşmasına Post Hoc Scheffe analizlerine göre bakıldığında; 'hiç namaz kılmayanlar'da 'PKK/Öcalan'a güven'in (36,26) diğer üç gruptan (25,14;16,51;9,68) farklılaştığı ve en yüksek değerde olduğu ($p=0,000$) görülmektedir.

'Günlük namazlarını tam olarak kılanlar'da 'PKK/Öcalan'a güven'in (9,68) diğer üç gruptan anlamlı şekilde farklılaştığı ($p=0,000$) ve en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. 'Günlük namazlarını fırsat buldukça kılanlar'da 'PKK/Öcalan'a güven' (16,51) diğer üç gruptan anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p=0,000$). 'Sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar'da da 'PKK/Öcalan'a güven' (25,14) diğer üç grupta anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p=0,000$). 'PKK/Öcalan'a güven' genel olarak değerlendirildiğinde, namaz kılma sıklığı arttıkça güvenin azaldığı görülmektedir.

Kürt ve Zazalarda 'dini şahsiyetlere güven' kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır ($F=207,05$; $p=0,000$). Namaz kılma sıklığını ifade eden dört ana grubun birbirinden 'dini şahsiyetlere güven' temelinde farklılaşmasına Post Hoc Scheffe analizlerine göre bakıldığında; 'hiç namaz kılmayanlar'da 'dini şahsiyetlere güven'in (29,70) diğer üç gruptan (57,92; 65,39; 72,23) anlamlı olarak farklılaştığı ve en düşük değerde olduğu ($p=0,000$) görülmektedir.

'Günlük namazlarını tam olarak kılanlar'da 'dini şahsiyetlere güven'in (72,23) diğer üç gruptan anlamlı şekilde farklılaştığı ($p=0,000$) ve en yüksek değerde olduğu görülmektedir.

'Günlük namazlarını fırsat buldukça kılanlar'da 'dini şahsiyetlere güven' (65,39) diğer üç gruptan anlamlı şekilde farklılaşmaktadır (p=0,000).

'Sadece Bayram ve Cuma namazlarını kılanlar'da da 'dini şahsiyetlere güven' (57,92) diğer üç grupta anlamlı şekilde farklılaşmaktadır (p=0,000). 'Dini şahsiyetlere güven' genel olarak değerlendirildiğinde, namaz kılma sıklığı arttıkça güvenin arttığı görülmektedir (p=0,000).

Güven bulguları genel olarak değerlendirildiğinde; devlete, güvenlik güçlerine ve dini şahsiyetlere olan güven, namaz kılma sıklığı arttığında belirgin bir şekilde artmakta; PKK/Öcalan'a güven ise belirgin olarak azalmaktadır. Bu durum, güvenliğin sağlanmasında bölgenin sosyokültürel değerleri içerisinde yer alan dindarlık seviyesinin ne kadar önemli bir dinamik olduğuna işaret etmektedir.

3.5. Toplayıcı/Birleştirici Faktörler

Farklı etnik ve kültür gruplarının bir arada yaşamasını mümkün kılan toplayıcı/birleştirici faktörlerin neler olduğu yapılan çalışmada araştırılmıştır (Bilgiç ve Akyürek, 2009:158). Aşağıdaki tabloda toplayıcı/birleştirici faktörlerin ana dil gruplarına göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 9: Toplayıcı / Birleştirici Faktörlerin Ana Dile Göre Farklılaşması Varyans Analiz Tablosu

Soru No	Sorular / Ölçek	Ana dil					Varyans Analizi	
		Kürtçe	Türkçe	Arapça	Zazaca	Top.	F	Anlm.
I.1	Aynı dine inanmak	82,4	80,0	86,4	79,4	81,7	8,2	,000
I.3	Ortak Kültür, tarih ve kader birliğine sahip olmak	72,0	77,8	80,0	72,7	74,4	25,3	,000
I.4	Ortak dil kullanma ve ortak yaşama alanına sahip olmak	64,1	72,3	73,2	66,1	67,4	36,4	,000
I.6	Kız alıp vermek	62,9	60,1	63,4	61,2	61,9	3,5	,015
I.5	Ortak ekonomik ilişkiler ve birçok yerde mülk sahibi olmak	58,1	60,5	64,1	59,0	59,2	4,0	,007
I.2	Aynı mezhepten olmak	55,2	56,4	52,2	49,8	55,2	4,7	,003
I.7	Aynı siyasi görüş veya ideolojiye sahip olmak	46,9	48,4	41,7	46,8	47,2	2,9	,032

Not: Varyans analizinde, anlamlılık değeri (p) 0,05 ve daha küçük olan değişkenlerin kategoriler arasında istatistikî olarak anlamlı farklılaştığı kabul edilmiştir.

Tabloda aynı dine inanmanın önemine, bütün etnik gruplarca en üst değerde vurgu yapılmaktadır. Diğer faktörlerden daha yüksek değerde olan bu etken, bölgedeki bütün etnik grupların, farklı etnik gruplarla bir arada yaşamalarını etkileyen en önemli bağın aynı dine mensubiyet olduğuna inandıklarını göstermektedir.

4. Bulguların Değerlendirilmesi

Yapılan araştırmada katılımcıların tamamına yakınının (%98,5) İslam dinine mensup oldukları ve bunların da yarısına yakınının namazlarını düzenli olarak kıldıkları (%47,2) görülmektedir. Bu veriler Akşit ve diğerlerinin yaptıkları ve Türkiye'yi temsil ettiğini ifade ettikleri dindarlık araştırmadaki Türkiye ortalamasının (%32) üzerindedir (Akşit vd., 2012:498). Bu durum bölge insanının dini eğilimlerinin diğer bölgelerdekilere nazaran daha fazla olduğunu göstermektedir.

Sosyokültürel alanda ülkede kendilerine ayrımcılık uygulandığı algısını yansıtan ve başlangıçta etnik bilincin güçlenmesine neden olan, daha ileri aşamalarda da ayrılıkçı fikirleri besleyen 'ayrımcılık algısı', Kürtler ve Zazalarda kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır. Hiç namaz kılmayanların ayrımcılık algısı, belirli sıklıkta namaz kılan ve namazını düzenli olarak kılanlara göre daha yüksektir. Günlük namazlarını tam olarak kılanların 'ayrımcılık algısı' da daha az sıklıkla namaz kılanlar ve hiç namaz kılmayanlardan daha düşüktür. Bu veriler, dindarlık eğilimi ile ayrımcılık algısı arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Kürtler ve Zazaların ülkeye olan 'aidiyet algısı' da kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır. Hiç namaz kılmayanların 'aidiyet algısı', günlük namazlarını tam olarak kılanlar ile daha az sıklıkla namaz kılanlara göre daha düşüktür. Günlük namazlarını tam olarak kılanların 'aidiyet algısı' ise namaz kılma sıklığı daha düşük olan veya hiç namaz kılmayanlardan daha yüksektir. Bu durum, namaz kılma sıklığı bağlamında ifade edilen dindarlık eğilimi ile kişilerin ülkeye olan aidiyet duygusu arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Kürtler ve Zazaların 'beraber yaşama isteği' algısı da kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır. Hiç namaz kılmayanların 'beraber yaşama isteği' namazlarını tam olarak kınanlar ile daha az sıklıkla namaz kınanlardan daha düşüktür. Günlük namazlarını tam olarak kınanların 'beraber yaşama isteği' ise, namaz kılma sıklığı daha düşük olanlar ve hiç namaz kılmayanlardan daha yüksektir. Bu durum, namaz kılma sıklığı bağlamında

dile getirilen dindarlık eğilimi ile farklı etnik gruplar arasındaki ‘beraber yaşama isteği’ arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Farklı etnik ve kültür gruplarının bir arada yaşamasını mümkün kılacak toplayıcı/birleştirici faktörlerin neler olduğu araştırıldığında, aynı dine inanmanın önemine, bütün etnik gruplarca en üst değerde vurgu yapıldığı görülmektedir. Birleştirici faktörler arasında en yüksek değere sahip olan bu etken, bölgedeki bütün etnik grupların diğer etnik gruplarla bir arada yaşamalarına olumlu yönde katkı sağlayan en önemli bağın ‘aynı dine mensubiyet’ olduğuna inandıklarını göstermektedir. Yukarıda belirtilen namaz kılma sıklığı bağlamındaki dindarlık eğiliminin algılara olan olumlu etkisi ile bu sonuç örtüşmektedir.

Kürtler ve Zazalarda kişilerin ‘devlete ve güvenlik güçlerine güven’ değerleri, hiç namaz kılmayanlarda, belirli sıklıkta namaz kılan ve namazını düzenli olarak kılanlara göre daha düşüktür. Günlük namazlarını tam olarak kılanların ‘devlete ve güvenlik güçlerine güven’ değerleri ise, daha az sıklıkla namaz kılanlar ve hiç namaz kılmayanlara göre daha yüksektir. Bu veriler namaz kılma değişkeni bağlamındaki dindarlık eğilimi ile ‘devlete ve güvenlik güçlerine olan güven’ arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Kürtler ve Zazalarda ‘PKK/Öcalan’a güven’ de kişilerin namaz kılma durumuna göre farklılaşmaktadır. Hiç namaz kılmayanlarda ‘PKK/Öcalan’a güven’, namazlarını tam olarak kılanlar ile daha az sıklıkla namaz kılanlara göre daha yüksektir. Günlük namazlarını tam olarak kınanlarda ise ‘PKK/Öcalan’a güven’ daha az sıklıkla namaz kınanlar ve hiç namaz kılmayanlara göre daha düşüktür. Bu veriler namaz kılma bağlamındaki dindarlık eğilimi ile etnik teröre duyulan güven arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Etnik bilinci büyük ölçüde tetikleyen, keskinleştiren ve militanlaşma sürecinde önemli derecede rol oynayan yukarıda belirtilen algılar istismar edildiğinde etnik duyguları güçlendirerek ayrılıkçılığa doğru evirilmektedir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; namazlarını tam olarak kınanlarla daha az sıklıkla namaz kınanlarda bu algıların daha olumlu, hiç namaz kılmayanlarda ise daha olumsuz yönde seyrettiği görülmektedir. Bu durum, bölgede din ve dindarlık olgusunun, özellikle ayrımcılık algısının azaltılması, ülkeye aidiyet duygusu ve beraber yaşama isteği ile devlete ve güvenlik güçlerine olan güvenin güçlendirilmesi ve PKK/Öcalan’a güvenin azaltılmasında ne kadar önemli bir dinamik olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç

Teknolojik, ekonomik ve kültürel alanlarda meydana gelen gelişmeler, güvenlik kavramını da etkileyerek kapsam olarak genişlemesine neden olmuştur. Bugün güvenlik, güç kullanım alanı dışında ekonomi, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültür ve eğitim alanlarını da kapsar hale gelmiştir. Bu bağlamda, sosyokültürel alan içerisinde yer alan dinselliğin güvenliğe olan etkilerinin irdelenmesi önem kazanmıştır.

Dinlerin insanlar üzerindeki etkileri konusunda literatürde farklı görüşler de bulunmaktadır. Bazılarına göre dinler; birleştirici etkisi olması yanında, duruma göre bazen insanlar arasında ayrışma nedeni oluşturarak çatışma da doğurabilmekte; bazılarına göre, toplumların iç dinamikleri açısından birleştirici ve toplumlar arası dış dinamikler bakımından ise ayrıştırıcı etkisi bulunmaktadır.

Dinin birey ve toplum üzerindeki etkileri konusunda ülkemizde çok sınırlı sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen Batı dünyasında geçen yüzyılın başından itibaren çok sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmaların az bir kısmında farklı sonuçlara ulaşılmamasına karşın, çoğunda din ve suç arasında negatif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle, dindarlık arttıkça suç işleme oranları düşmekte, dindarlık düzeyi düştükçe suç işleme oranı yükselmektedir. Araştırmaların az bir kısmında, din ve suçluluk arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüş; bazıları ise bu ilişkinin karmaşık olduğu, din ve suç ilişkisinin sadece belirli suçlarda geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye sosyolojik yapısı içerisinde de; genel olarak dinin suçluluğa karşı caydırıcı bir etki yaptığı ve dinsel duyarlılığın azalmasının bireyleri suça daha eğilimli kıldığı, ancak yoksulluk, kültürel unsurlar, dini algılama biçimi, bireyin psikik durumu gibi dinsel olmayan unsurların da suç işlemede etkili olduğu kabul görmektedir. Geleneksel anlamda bir dini inanca sahip olmanın veya daha çok şekli olan geleneksel dindarlığın suçu önlemedeki etkisi azalmaktadır. Ancak, pratik uygulamalarla yaşama geçirilebildiği takdirde bireyin kendisini kontrol etmesinde etkili olabilen dindarlık, suçluluğun önlenmesinde de, bir sosyal kontrol unsuru olarak etkili seviyede olumlu yönde rol oynamaktadır.

Dinsellikle terör suçları arasındaki ilişki, literatürde değişik yönlerden ele alınmaktadır. Dünyada cereyan eden ve dini motifli görünen terör eylemlerinin büyük kısmının aslında terörün genel sosyolojik nedenlerinden kaynaklandığı, ancak eylemcilerin dini kimliğinden dolayı veya medyanın etkisiyle konunun kamuoyunda 'dini terör' olarak algılandığı görülmektedir.

Bu konu sadece Müslümanlara özgü bir durum da değildir. Diğer din mensuplarının yaptıkları çok sayıda benzer eylem bulunmaktadır.

İslami bazı esaslara atıfta bulunarak gerekçe gösteren terörist eylemlerin varlığı da bir gerçektir. Ancak, bu eylemleri yapanların bir kısmının kendi siyasi emellerini gerçekleştirmek üzere bir takım dini değerleri istismar ettikleri, bir kısmının ise dini yanlış veya yüzeysel olarak yorumladıkları görülmektedir.

Bu araştırma sonuçları, yaygın şekilde haliyle mevcut geleneksel dindarlık düzeyinin; etnik terörü tek başına önleyebilecek yeterlikte olmadığını, ancak mevcut sosyolojik yapı içerisindeki dindarlık düzeyi yüksek kitleye ait verilerin, dinin bölgede ameli boyutuyla geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması durumunda çözüme katkı sağlayacak önemli bir temel parametre haline gelebileceğini göstermektedir.

Etnik bilinci büyük ölçüde tetikleyen, keskinleştiren ve militanlaşma sürecinde önemli derecede rol oynayan ayrımcılık algısı, ülkeye aidiyet hissi ve beraber yaşama isteği gibi algılar önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Çünkü istismar edildiğinde bu algılar, etnik duyguları güçlendirerek ayrılıkçılığa doğru evirilmektedir. Araştırma sonuçları; dindarlığı temsilen alınan namaz kılama sıklığı değişkeni bağlamında yapılan analizlerde, genel olarak namazlarını kılanlarda bu algıların (ayrımcılık algısı, ülkeye aidiyet hissi ve beraber yaşama isteği) daha olumlu, hiç namaz kılmayanlarda ise daha olumsuz yönde ve düzeyde seyrettiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, din ve dindarlık olgusunun, özellikle ayrımcılık algısının azaltılması, ülkeye aidiyet duygusu ve beraber yaşama isteğinin güçlendirilmesindeki rolünü ortaya koymaktadır.

Araştırmadaki güven ölçeği bulguları değerlendirildiğinde; namaz kılama sıklığı arttıkça, devlete, güvenlik güçlerine ve dini şahsiyetlere güvenin belirgin bir şekilde arttığı, PKK/Öcalan'a güvenin ise belirgin olarak azaldığı görülmektedir. Bu bulgular, bölgedeki dindarlık seviyesi ile devlete, güvenlik güçlerine ve dini şahsiyetlere olan güven arasında pozitif yönde, dindarlık ile terör örgütüne olan güven arasında ise negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulgularında, farklı etnik grupların bir arada yaşamasına imkân sağlayacak birleştirici en önemli faktörün aynı dine inanmak olduğuna, bütün etnik gruplarca en üst değerde vurgu yapılmaktadır. Atfedilen bu değer, bölgedeki bütün etnik grupların, diğer etnik gruplarla aralarındaki en önemli bağın aynı dine mensubiyet olduğuna inandıklarına işaret etmektedir.

Güvenliğin dış boyutunu oluşturan savunma alanında da, dindarlığın olumlu etkisini görmek mümkündür. Bu konuya, bilimsel araştırmalardan ziyade harp tarihi dokümanları ve savaş anıları ışık tutmaktadır. Askerleri cephede savaştırabilmek için din adamlarından istifade edilmeye çalışılması, bu amaçla bugün bütün gelişmiş ülkelerin ordularında din adamlarının kadrolu olarak istihdam edilmeleri, kendi tarihimizde de dindarlığın savaşıma azmi ve gücüne olan olumlu etkisini anlatan yaşanmış olaylar, dindarlığın savunma gücüne olan olumlu etkisini göstermektedir.

Sonuç olarak; literatürde ve araştırma bulgularında görüldüğü gibi, doğru yorumlanması ve ameli boyutunun güçlendirilmesi durumunda dini değerler, diğer etkenler de göz ardı edilmemek kaydıyla suçluluğun azaltılması ve etnik terörle mücadele edilmesinde önemli bir dinamik durumundadır. Ayrıca, savaş alanında sağladığı psikolojik avantajlar bağlamında savunmaya sağladığı katkı nedeniyle dini değerlerin ülke güvenliğine katkı sağlayan önemli bir unsur olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akşit, Bahattin; Şentürk, Recep; Küçükural, Önder ve Cengiz, Kurtuluş, (2012), “Türkiye’de Dindarlık”, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Akyol, Taha, (2000), “Hariciler ve Hizbullah”, 3. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Baier, Colin J., (2001), “If You Love Me, Keep My Commandments: A Meta-Analysis of The Effect of Religion On Crime”, Journal of Research in Crime&Delinquency, Vol.38, Issue 1, p.3.
- Bağlı, Mazhar, (2011), “Güneydoğu’nun Sosyolojik Yapısı”, Ankara: Cantekin Matbaası.
- Biçer, Ramazan ve Dalkılıç, Mehmet, (2010), “Dinî Temalı Terör Hareketlerinin Ana Nedenleri”, Murat Sever; Hüseyin Cinoğlu ve Oğuzhan Başbüyük (Der.), *Terörün Sosyal Psikolojisi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, ss.91-121.
- Bilgiç, M. Sadi ve Akyürek, Salih, (2009), “Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi” (Yayınlanmamış araştırma raporu), (Sadece özeti, <http://www.bilgesam.org>) (erişim tarihi: 1.5.2013).

- Bilgin, Vejdi, (2003), "Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.12, S.1, ss.193-214.
- Çaşın, M. Hakkı, (2008), "*Uluslararası Terörizm*", Ankara: Nobel Yayınevi.
- Cerrah, İbrahim, (2011), "*Demokratik Toplumlarda İç Güvenlik*", Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Çitlioğlu, Ercan; Çağlar, Ali; Ünalın, Turgay; Coşkun, Yadigar; Yavuz, Sutay; Deren, Ahmet Mesut; Ünalın, Oktay, (2008), "*Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-ekonomik ve Sosyo-politik Yapı Araştırması ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden En Fazla Göç Almış Olan İllerin Sosyo-ekonomik ve Sosyo-politik Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri*", İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Johnson, Byron R., De Li, Spencer, Larson, David B. ve McCullough, Michael, (2000), "A Systematic Review of Religiosity and Delinquency Literature", *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol.16, No.1, 32-52.
- Karlsson, Ingmar, (2005), "*Din, Terör ve Hoşgörü*" (Çev. Turhan Kayaoğlu), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Kızmaz, Zahir, (2005), "Din Ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.1, ss.189-215.
- Küçükcan, Talip, (2010), "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24 (Kış 2010), ss.33-54.
- Sandıklı, Atilla, (2008), "*Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi*", İstanbul: BİLGESAM Yayınları.
- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), (2009), "*Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı*", Ankara: SETA Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (1974), "*Türkçe Sözlük*", Ankara: Bilgi Basımevi.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, (1999), "*Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat*", İstanbul: Yenigün Yayınları.

